

drvenog stropa starije faze. Iz prizemlja su vodile stube od opeke do kote uporišta drvenog grednika. Tlocrtna površina iznosi samo oko 16 m², a prozorski otvor koji je izvana bio obzidan kamenim soklom orijentiran je prema uličici Dverce.

Ovaj prostor bit će unutar tkiva objekta prezentiran u zatečenom stanju otkrivene strukture zida, a u njega će se ulaziti iz podruma ili dizanjem drvenog poklopca i stubama koje vode iz prizemlja.

Unutar blagovaonice podruma bit će prezentiran ponovno otkriveni bunar, koji se nalazio ispod betonske kape u podu.

Obnovom dobivamo doduše nove, reprezentativne prostore iz prostorija koje zbog svoje nekad sporedne funkcije nisu bile reprezentativno opremljene. Dok se tom intervencijom istovremeno otkriva slojevitost objekta, pojavljuje se osobito važno pitanje senzibiliteta u izboru materijala, obrade i izvedbe kako bi intima salonskog ugođaja ove stare gornjogradske zgrade ostala autentična.

Ivan Šarić

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA NA VRANICAVIJEVOJ POLJANI¹

Neposredni povod arheološkim istraživanjima na Vranicavijevoj poljani bio je program gradnje i interpolacije hotela u tom prostoru — 1969. godine. Trebala su ona pridonijeti definiranju konzervatorskih uvjeta za građenje u tom prostoru uz ispitivanje građevinskog stanja supstrukcija preostalih nakon rušenja zgrada, koje su se tu nalazile do 1941. godine.

Treba naglasiti da su to bila sondažna arheološka istraživanja ograničenog opsega i vremena, što je neposredno utjecalo na metodološki pristup iskupu, a posredno i na rezultate tih istraživanja, koji u prvom redu potcrtavaju potrebu provedbe sistematskih arheoloških istraživanja na cjelokupnoj površini parcele. Rezultati takvih arheoloških istraživanja predstavljali bi, bez sumnje, dalji doprinos poznavanju poleogeneze Gradeca. Treba to naglasiti, s obzirom na to da je to jedna od rijetkih slobodnih parcela, na kojoj je još moguće takva istraživanja provesti.

U toku sondažnih arheoloških istraživanja na toj parceli iskolčeno je ukupno 10 sondi različitih veličina, smještaja i orijentacije. Tražilo se prvenstveno istražiti one dijelove parcele koje je idejni projekt hotela svojom građevnom masom pokrivao a dispozicijom je u prostoru dolazio u dodir s ostacima srednjovjekovne graditeljske baštine: ostacima gradskog bedema, arhitektonskim spolijama ugrađenim u istočno pročelje zgrade Geofizičkog zavoda i kulom Lotrščakom. Zbog toga je najveći broj sondi, ukupno 6, iskolčeno uz ostatke gradskog bedema, i to dvije uz južno a četiri uz njegovo sjeverno lice.

Ostaci nekadašnjeg gradskog bedema protežu se cijelom južnom dužinom parcele stvarajući ujedno i njezinu južnu granicu. U većem dijelu tog poteza, počevši od zapadnog plašta kule Lotrščaka pa gotovo do zgrade Geofizičkog Zavoda, naslanjaju se na unutrašnje, sjeverno, lice bedema zidovi podruma bivše palače Helenbach i zidovi podruma bivšeg kapucinskog samostana. Oni asimiliraju zid bedema

¹ U okviru ovog izlaganja nisam se upuštao u opise svih pojedinih sondi niti u sve rezultate koji iz takve analize izlaze. Ograničio sam se samo na neke, po mojemu mišljenju, manje poznate rezultate. Svi rezultati tih istraživanja, nalaze se, uz priloženu dokumentaciju, unutar elaborata pod naslovom »Studija mogućnosti gradnje na prostoru između zgrada Geofizičkog zavoda i kule Lotrščaka« u Regionalnom Zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu.

u podrumski prostor, namjenjujući mu ulogu južnog podrumskog zida. Posljedice takve asimilacije vidljive su na njegovom vanjskom i unutrašnjem licu. Otvaranjem južnih podrumskih otvora probijen je zid bedema te je time znatno oštećena njegova primarna struktura, a tokom vremena zid je bedema krpan i nadozidan neadekvatnim materijalom, te danas sadržava samo ostatke nekadašnje strukture. Bolje sačuvana struktura bedema uočena je u dijelu bedemskog zida koji se nalazi uz zgradu Geofizičkog zavoda. Na tom je mjestu kopano do ispod temelja bedema koji leži na sloju žute masne ilovače. Sačuvana visina zida na tom mjestu iznosi gotovo četiri metra. U gornjim dijelovima, do dubine od jednog metra, zid pokazuje elemente recentnije strukture, jer je u tom dijelu nadozidan. Ispod te dubine pa sve do temelja provlači se u tom dijelu bedema ista struktura zida građena od većeg, grubo lomljenog, kamena i većih kamenih oblutaka. U donjim dijelovima zida njegova južnog lica, koji leže ispod razine današnjeg šetališta, konstatirana je nešto masivnija kamena struktura sastavljena od većeg grubo lomljenog kamena, koja formira nešto širi temelj bedema. Usprkos činjenici da je i u toku svoje obrambene »karijere« gradski bedem doživljavao mnoge preinake i adaptacije, predstavlja ovaj potez gradskog bedema dio najranijeg gradskog kamenog obruča, položenog na sam južni rub gornjogradske platoa. Svojom linijom prati prirodnu izohipsu terena.

Izgled i građevna struktura podruma kapucinskog samostana i palače Helenbach poznati su još iz vremena rušenja zgrada 1941. godine. Prostori podrumskih prostorija uglavnom su zasuti i zatrpani građevnom šutom koja potječe od gornjih dijelova zgrade. Ispod razine poda podrumskih prostorija nalazi se također sloj građevne šute, koja leži na sloju paljevine. Daljim iskopom dolazi se do ilovače poput one na kojoj leži gradski bedem.

Od gornjeg ruba sačuvane visine gradskog bedema do razine poda podrumskih prostorija, visina zida iznosi gotovo 3 m. Uzimajući u obzir i visinu podloge na kojoj su podrumi građeni, dobiva se vrlo plitka dubina u kojoj leži temelj gradskog bedema. Ona ne dostiže niti metar visine. Po svemu sudeći temelj bedema nije ukopavan, već je samo nešto širom osnovom naslonjen na teren, to jest pravog temelja, u doslovnom smislu riječi, gradski bedem u ovom dijelu gradskog areala nije vjerojatno ni imao.

Druga grupa sondi iskolčena je uz istočni zid Geofizičkog zavoda, neke uz sam zid a neke odmaknute od zida. Imajući na umu živu građevinsku djelatnost raznih povijesnih razdoblja i na tom dijelu parcele, bilo je teško identificirati čitav niz temeljnih zidova koji su se tokom iskopa sondi pojavljivali. Primijenjena arheološka metodologija nije omogućavala praćenje zidova ili eventualno njihovo povezivanje u neke logične tlocrtnne cjeline. Kvaliteta nađenih zidova vrlo je slaba, a građeni su uglavnom kombinacijom kamena i opeke. Zidovi nađeni u prvim otkopnim slojevima pripadaju relativno recentnoj gradnji 19. stoljeća. Oni nađeni u dubljim slojevima pripadaju građevnim fazama gradnje kapucinskog samostana i crkvi sv. Marije. Na dva mjesta nađeni su ostaci ljudskih kostiju, izmiješani sa zemljom, ali izolirani u odnosu na cjelinu stratigrafske slike u sondi. Jedan takav nalaz nađen je unutar prostora koji zatvaraju tri zida, od kojih su dva okomito usmjerena na istočno pročelje Geofizičkog zavoda. Vjerujemo da se radi o ostacima kosturnice koja se nalazila uz crkvu sv. Marije.

Najstariji nalaz nađen u okviru ovih istraživanja potječe iz sonde locirane u području nekadašnjeg dvorišta palače Helenbach. Sonda je 17 metara udaljena od sjevernog lica gradskog bedema. Do dubine od jednog metra slojevi zemlje jako su izmiješani zbog čestog prekopavanja tog dijela terena. Situacija se nešto smiruje u dubljim dijelovima iskopa. Na dubini od 2 metra pronađen je ostatak neke drvene konstrukcije, koja leži na sloju ilovače, a sastoji se od dvije drvene grede horizontalno položene u smjeru sjever — jug i utorene, jedna s jedne a druga s druge strane drvenog stupa okomito zabijenog u zemlju. Otkrivena drvena konstrukcija mogla je pripadati ili drvenom zidu neke zgrade, nekoj solidnijoj drvenoj ogradi ili možda gradačkim palisadama. Nalaz pripada vremenu koje prethodi izgradnji kamenih bedema na Griču, ondje se nalazio već

koncem 11. ili početkom 12. stoljeća. Uzorci drva analizirani metodom radioaktivnog ugljika omogućuju takvo datiranje. Analizirana su dva uzorka, uzeta s različitih mjesta drvene grede, a evidentirani su u dnevniku C-14 laboratorija na Institutu »Ruđer Bošković« pod brojevima: Z — 142 i Z — 180.

Ostali dijelovi Vranicanijeve poljane u toku tih istraživanja nisu kopani. To se prvenstveno odnosi na središnji dio parcele te njezine dijelove uz Vranicanijevu ulicu, koje bi u okviru nekih budućih istraživanja svakako trebalo istražiti.

Rezultati tih arheoloških istraživanja pridonijeli su definiranju tzv. propozicija za gradnju objekta u prostoru između zgrade Geofizičkog Zavoda i kule Lotršćaka. To se naročito odnosilo na propozicije vezane uz valorizaciju gradskog bedema kroz novu gradnju u tom prostoru. Definirajući tu gradnju kao građenje na bedemu, definiralo se i način njegova uključivanja u tu gradnju uz poštivanje njegove karakteristične linije i strukture, bez otvora i bez probijanja. Vjerujemo da je do gradnje došlo da bi taj dio gradskog bedema, makar uklopljen, bio bolje prezentiran nego što je to danas. Činjenica je da je taj još jedini »slobodni« dio gradskog bedema koji pripada najranijem kamenom obruču grada Gradeca devastiran, zapušten i prepušten daljem propadanju. Kad se nedavno »uređivač« Lotršćak propušteno je tom prilikom sanirati i njegov bedem. Takvo parcijalno sagledavanje prisutno je i u pristupu pojedinačne gradnje na potezu tzv. južne korone Gornjeg grada. Činjenica je da se, ako takvom pristupu ne prethodi program i analiza moguće obnove cjelokupnog poteza, ispoljavaju manjkavosti parcijalnih rješenja u odnosu na sadržaj i u odnosu na oblikovanje. U svakom slučaju pri zaštiti i izgradnji ovdje će, kao i unutar cjelokupne povijesne urbane cjeline Gradeca, trebati uključiti i arheološka istraživanja, ne kao pratiocje građanskih radova, što je uglavnom praksa, već temeljito, samostalno i stručno. Urbana arheologija kao posebna arheološka disciplina sve više postaje neophodni dio u proučavanju i zaštiti urbanog arhitektonskog nasljeđa. Ona pruža ujedno elemente za jedno osmišljeno planiranje i projektiranje unutar povijesnih urbanih cjelina.

Dr Sena Sekulić-Gvozdanić

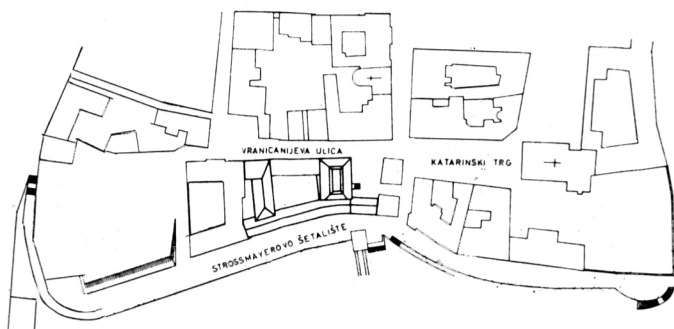
MUZIČKA AKADEMIJA NA VRANICANIJEVOJ POLJANI

Projekt Muzičke akademije pokušaj je takve arhitektonske koncepcije kod koje se poštuju zahtjevi konzervatora, povjesničara umjetnosti i arheologa. Izražava težnju da se apsolutno približi autentičnim gornjogradskim odnosima masa i gabarita; da se, s jedne strane, zadrži maksimalna visina ranijeg objekta kapucinskog samostana, koja je vidljiva na strukturi istočnog pročelja današnje zgrade Geofizičkog zavoda i, s druge strane, da budu u najvećoj mjeri prezentirana autentična spomenička svojstva kule Lotršćaka. Zatim, ne probija — već rekonstruira — bedem sa strane Strossmayerova šetalista, pa čak ga, po mogućnosti, restituira u prizemnom dijelu južnog krila zgrade Geofizičkog zavoda. Novi bi se objekt imao, dakle, podrediti tipologiji i morfologiji arhitekture gornjogradske cjeline.

Tok zbivanja — barem od nama poznatih historijskih izvora, negdje od 1400 na dalje — govori nam na tom području o višestrukim građenjima i rušenjima, pa teren još svakako zahtijeva pomna arheološka istraživanja. Nakon što je Gradec — poslije provale Tatara i nalogom Beline Zlatne Bule — opkoljen snažnim bedemima i kulama (1242—1264), unutrašnjost se izgrađivala u pravilnim inzulama, dok je iz fortifikacijskih razloga prostor uz bedeme ostajao slobodan. Istom na najstarijem postojećem prikazu Zagreba iz polovice 16. st. vidimo krovove kuća uz južni bedem (u pisanim izvorima iz 15. st. spominju se zgrade dominikanke, koje su već krajem stoljeća napustile grad) i crkvicu sv. Marije uz Mesnička vrata (»Capella Sanctae Marie Virginis«, koja se spominje već 1431), dok je prostor zapadno od crkvice — s jugozapadnom kulom — pripadao u 15. st. remetskim pavlinama (1487, uređuju jugozapadnu kulu i vrt uz gradski bedem).¹

Godine 1618. pavlini prepuštaju svoje posjede kapucinima, koji nakon spora s isusovcima (ovi dolaze 1606, te posjeduju napuštenu crkvicu, »pet kmetova«, »dvije oranice i tri sjenokoše«, ali taj posjed prepuštaju kapucinima, jer dobivaju zemljište grofa Draškovića za izgradnju svog seminara), počinju 1620. graditi kapucinsku crkvu sv. Marije i samostan. Koriste se bivšom crkvicom sv. Marije, povećavaju je dogradnjom svetišta s južne strane i povezuju gradnjom samostana, čiji nam je precizan prikaz, kao i cjelokupnog kompleksa gradnji uz jugozapadni gradski bedem sačuvan na nacrtu iz 1776. godine. Naime, gofovo istovremeno s gradnjom kapucinskog samostana, pavlini započinju građenje svoje kurije (1639) uz Lotršćak, neposredno na bedemu, kojim se djelomično koriste kao južnim obodnim zidom, što svjedoči o prestanku obrambene funkcije gradskih zidova. U toku 18. st. izgrađena je tako čitava gradska korona. U velikom požaru grada 1706 (a bilo ih je nekoliko i u 16. st.) samostan su i crkva stradali, ali i uskoro obnovljeni, pa je i nadograđena pavlinska kurija (kasnije palača Hellenbach). Prikazi iz 18. st. pokazuju dalje nadogradnje i dogradnje, a naročito 19. st. donaha nove pregradnje i preinake, jer su redovi pavlina (1794) i kapucina (1788) ukinuti krajem osamnaestog stoljeća, te se postepeno sav kompleks zgrada adaptira za privatne stanove, a na mjestu crkve sv. Marije se 1828. gradi nova zgrada (vjerojatno prema projektu Bartola Felbingera), čije je istočno krilo pokrilo lokaciju negdašnje kapucinske crkve. No tek je 1864. nadograđeno južno krilo na današnju visinu. God.

Projekt Muzičke akademije na Vranicanijevoj poljani: Situacija

¹ Za povijesne podatke i ilustracije zahvaljujem kolegama iz Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture i Muzeja grada Zagreba.